

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2004-09-24

UDK 316.75:373.54(497.4)

REGIONALNE RAZLIKE V VREDNOTAH GIMNAZIJEV ALI: DO KOD SEGA GLOBALIZACIJA?

Marina FURLAN

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: marina.furlan@zrs-kp.si

IZVLEČEK

S pričujočo študijo sem želela ugotoviti, ali lahko govorimo o skupni vrednotni orientaciji gimnazijcev iz petih kulturno in jezikovno mešanih območij (Prekmurje, slovenska Obala, avstrijska Koroška ter italijansko "Zamejstvo" s Trstom in z Gorico), kjer ob drugih narodih avtohtono živijo tudi Slovenci. Rezultati raziskave kažejo, da so si vrednotne orientacije omenjenih mladostnikov sorodne le glede vrednotnih kategorij, ki so mladostnikom najmanj pomembne, medtem ko je pri ostalih vrednotnih kategorijah (od najpomembnejših do srednje pomembnih) mogoče zaznati večji vpliv različnosti družbenih struktur (vzorci izhajajo iz različnih držav) okolij, v katerih živijo izprašani mladostniki.

Ključne besede: mladostniki, vrednote, Schwartzova lestvica vrednot, medkulturne razlike

DIFFERENZE REGIONALI PRESENTI NEI VALORI DEI GINNASIALI OVVERO: FINO A DOVE ARRIVA LA GLOBALIZZAZIONE?

SINTESI

Con questa ricerca ho voluto scoprire se si possa parlare di un comune orientamento di valori tra ginnasiali provenienti da cinque zone culturalmente e linguisticamente miste (l'Oltremura, Litorale sloveno, Carinzia austriaca e "Regione d'oltreconfine" italiana con Trieste e Gorizia), dove, accanto agli altri popoli, vivono autoctoni anche gli sloveni. La ricerca ha dimostrato che gli orientamenti di questi adolescenti sono affini soltanto nel caso di categorie di valori che essi ritengono meno importanti, mentre per le altre (dalle più importanti a quelle di media importanza) si registra una notevole influenza da parte delle differenti strutture sociali (i campioni provengono da Stati diversi) dell'ambiente in cui vivono i giovani intervistati.

Parole chiave: adolescenti, valori, Scala di valori di Schwartz, differenze interculturali

1. UVOD

Kljub temu, da so se razni misleci z vrednotami ukvarjali že od antike naprej (npr. Aristotel, ki je vrline porazdelil v dve skupini: umske in etične, nato zagovorniki krščanske vere, ki so promovirali vrednote: pulchrum, verum, bonum, t. j. lepo, resnično in dobro), se je njihovo empirično raziskovanje razmahnilo šele v 60-ih letih dvajsetega stoletja. Glavne zasluge za razmah empiričnega raziskovanja vrednot ima Milton Rokeach.

1.1 Pojmovanje vrednot

Kaj pravzaprav so vrednote? Enotne, splošno sprejete definicije vrednot še vedno ni, saj gre za pojav, ki ga avtorji različno opredeljujejo. Razen po stopnji splošnosti se opredelitve vrednot med seboj razlikujejo predvsem po tem, ali jih posamezni avtorji pojmujejo kot osebne kategorije doživljanja in torej subjektivno doživete pojave ali pa za objektivne danosti. K prvim lahko na primer uvrstimo definicijo vrednot že omenjenega Rokeacha, ki meni, da so vrednote ".../ zaželjeni cilji različne stopnje pomembnosti, ki jih ljudje upoštevajo kot vodilne principe v različnih življenjskih situacijah" (Rokeach, 1973, 51) in opredelitev M. Nastran Ule, ki meni, da "o vrednotah govorimo kot o centralnih življenjskih idejah, ciljih in normativnih vodilih posameznikov, ki nudijo posameznikom oporo in razloge za njihov življenjski stil /.../ si jih posamezniki 'skujejo, sami v sklopu prizadevanj po definiranju osebnega življenjskega stila in prepoznavne osebne identitete" (Ule, 1996, 235). Med druge vrste definicij pa sodi na primer definicija iz psihološkega slovarja *The Penguin Dictionary of Psychology* (Reber, 1986, 810), s pomočjo katerega ugotavljamo, da je vrednota: ".../ abstrakten in splošen princip, ki se nanaša na vedenjske sheme znotraj specifične kulture ali družbe in ga člani te družbe usvojijo skozi proces socializacije ter ga visoko cenijo. Te družbene vrednote, kot jih pogosto imenujejo, tvorijo

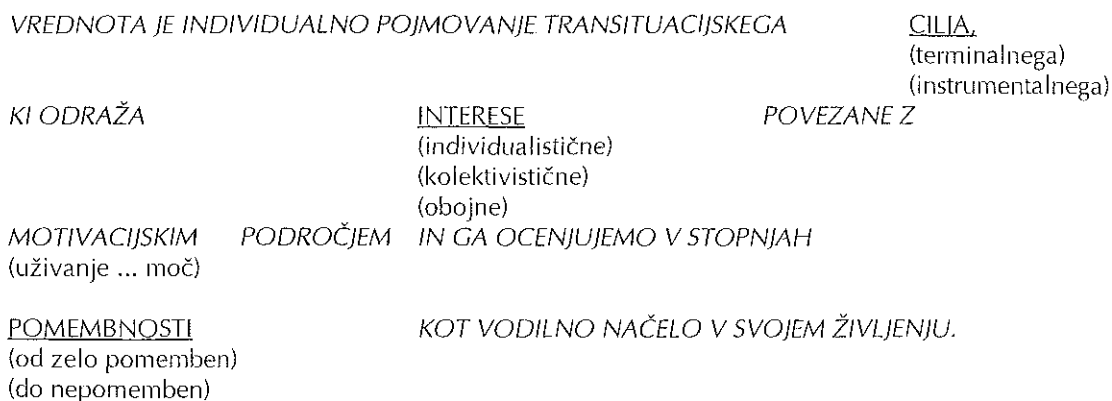
osrednje principe, na osnovi katerih lahko pride do integracije individualnih in societalnih ciljev."

Tudi definicijo J. Muska (Musek, 1994, 206), ki meni, da so vrednote: ".../ posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov in ki usmerjajo naše interese in naše vedenje," lahko uvrstimo med "objektivne" opredelitve. V tem smislu pomenijo vrednote nekakšne motivacijske cilje. Tako pojmovanje vrednot pa je zelo blizu pojmovanju Shaloma H. Schwartza ter njegovih sodelavcev, ki menijo, da se vrednote medsebojno razlikujejo prav glede na motivacijske cilje, ki se v njih odražajo (Musek, 1994; Schwartz, Bilsky, 1987; Schwartz, Bilsky, 1990).

Definicijo vrednot, ki sta jo podala Schwartz in Bilsky, lahko ponazorimo tudi s shemo 1 (povzeto po: Schwartz, Bilsky, 1987, 553).

Kot je razvidno iz shematske predstavitev opredelitve vrednot po Schwartzu in Bilskyju, omenjena avtorja tako kot J. Musek menita, da se vrednotni motivacijski cilji razporejajo na več ravneh, obenem pa podobno kot Musek opredeljujeta tudi same vrednote. Vrednote so torej "pojmovanja ali prepričanja o zaželenih končnih stanjih ali vedenjih (v tem primeru bi lahko rekli, da gre za t. i. "terminalne vrednote"; op.av.), ki presegajo specifične situacije, usmerjajo in vodijo izbiro ali pa oceno ravnanj in pojavov (t. i. "instrumentalne vrednote"; op. av.) in so urejena glede na relativno pomembnost" (Musek, 1994, 207; Schwartz, Bilsky, 1987, 551).

Glede na to, da nas v pričujočem tekstu zanima obstoj morebitnih podobnosti/razlik med vrednotnimi usmeritvami gimnazijcev iz različnih političnogeografskih okolij, bomo na tem mestu omenili še definicijo vrednot, ki so jo že leta 1962 oblikovali Krech, Crutchfield in Ballanchey (cit. po Musek, 1993), po kateri so vrednote "verovanja" subjektivnega značaja, ki "reflektirajo družbeno strukturo /.../, člani družbene skupnosti si jih na široko delijo" (Musek, 1993, 76), kar naj bi pomenilo, da se v vrednotah zrcali družbeni ustroj da-

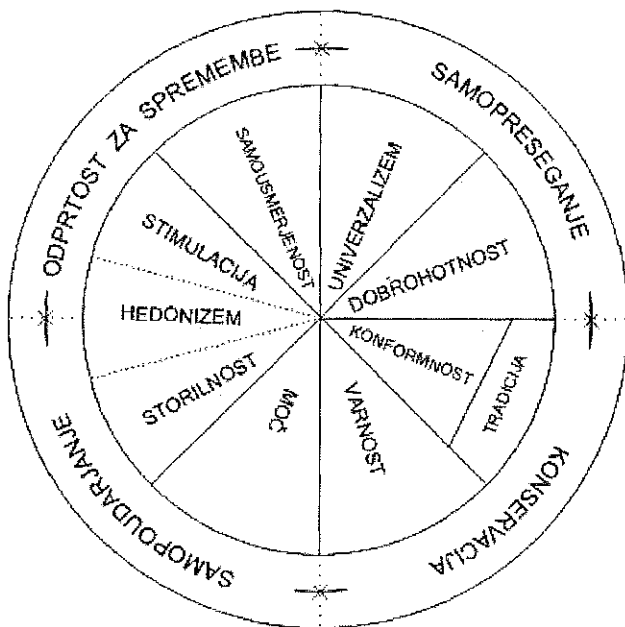

Shema 1: Definicija vrednot po Schwartzu in Bilskyju (1987).

Fig. 1: The definition of values after Schwartz and Bilsky (1987).

nega okolja ter da so razlike med vrednotnimi sistemi tem večje, čim večje so razlike med družbenimi strukturami, medtem ko so si vrednote pripadnikov iste družbe oz. kulture sorodne.

Kot smo že omenili v zvezi z raziskavami Schwartz in Bilskyja, so vrednote tesno povezane z motivacijskimi cilji, ki človeka vodijo tako pri presojanju kot pri ravnanju. Za motivacijske cilje in z njimi povezane vrednote lahko rečemo, da se razporejajo po več ravneh in tvorijo hierarhično strukturo, ki je med raziskovalci vrednot široko priznana kot način pojmovanja njihove razporeditve znotraj človekovega psihičnega prostora. Tako imamo v Schwartzevem pojmovanju vrednot na najvišjem nivoju splošnosti dve bipolarni dimenziji vrednot: samopreseganje nasproti samopoudarjanja in konservacijo nasproti odprtosti za spremembe, na srednjem vrednotne kategorije oziroma tipe, torej nivo vrednot srednjega obsega, na najnižjem nivoju pa posamezne vrednote (združene v vrednotne kategorije).

Slika 1: Schwartzova prototipska struktura vrednotnega prostora (Schwartz, 1999).

Picture 1: Schwartz Prototype Structure of Value Space (Schwartz, 1999).

Slika 1 prikazuje Schwartzovo krožno strukturo vrednotnega prostora, v kateri so druga nasproti drugi postavljene vrednotne kategorije (tipi), ki so vsebinsko nezdržljive oz. v konfliktnem odnosu, medtem ko se kompatibilne oz. komplementarne vrednotne kategorije nahajajo druga ob drugi. Večja je prostorska oddaljenost med njimi (v katerikoli smer), manjša je njihova kompatibilnost, kar pomeni, da so vrednotne kategorije, ki se nahajajo na nasprotnih straneh krožne sheme, praviloma nekompatibilne (kar pa vedno ne drži v praksi).

Na začetku sta Schwartz in Bilsky (Schwartz, Bilsky, 1987) na podlagi razpoložljive literature o potrebah, socialnih motivih in podobnem ter na podlagi Rokeacheve lestvice vrednot teoretično predpostavila obstoj sedmih univerzalnih in motivacijsko ločenih vrednostnih področij, kasneje pa je Schwartz v sodelovanju s Sagivom (Schwartz, Sagiv, 1995) prišel do sklepa o obstoju desetih osnovnih kategorij vrednot, ki so jima jih sugerirali rezultati raziskav, izpeljanih na 155 vzorcih v 55 državah (v vzorec držav so bile vključene države z vseh celin, med ostalimi tudi: LR Kitajska, Avstralija, Brazilija, Izrael, Italija, Japonska, Nova Zelandija, Zimbabve, Poljska itd.). Rezultati raziskave so pokazali, da omenjenih deset tipov vrednotnih kategorij obstaja v večini upoštevanih kultur in da je odnos med posameznimi tipi vrednot v različnih kulturah soroden. V 45 izmed 55 upoštevanih držav je v različnih kulturah enak tudi pomen posameznih vrednotnih kategorij. Medkulturno sorodnost omenjenih podatkov si Schwartz in Bilsky (Schwartz, 1992) razlagata s tremi osnovnimi človekovimi potrebami (biološke potrebe, usklajena družbena interakcija in skladno delovanje ter preživetje skupin), ki naj bi bile skupne ljudem iz različnih kulturnih in družbenih okolij.

Kasneje je Schwartz s sodelavci (Schwartz, 1999, cit. po Furlan, 2001) nekaterim tipom vrednot spremenil naziv, drugim dodal ali spremenil posamezne opredeljujoče vrednote, k vsemu pa aprioristično dodal še duhovne vrednote, ki predstavljajo kategorijo zase, saj naj bi se v prostoru umeščale k vrednotam samopreseganja oziroma k vrednotam konservacije, pa čeprav jih avtorica pričujočega teksta ni zasledila v nobenem izmed Schwartzevih krožnih prikazov vrednotnega prostora – morda zato, ker se ne pojavljajo pri vseh kulturah oziroma zato, ker lahko tudi znotraj iste kulture vzemajo različne položaje in s tem tudi različne pomeni.

V nadaljevanju bodo našteje Schwartzove vrednotne kategorije/tipi (z dodatkom kategorije vrednot duhovnosti, ki je Schwartz prostorsko ni umestil v prototipsko strukturo), motivacijski cilji posameznih vrednotnih kategorij in nekaj primerov vrednot, ki se najpogosteje pojavljajo v omenjenih kategorijah:

1. samousmerjenost (angl.: self-direction); cilji: neodvisno mišljenje, samostojno izbiranje, ustvarjanje, raziskovanje itd.; vrednote: radoveden, izbira lastnih ciljev, neodvisen;
2. stimulacija; cilji: vznemirjanje, novosti, raznolikost; vrednote: raznoliko življenje, vznemirljivo življenje ipd.;
3. hedonizem; cilji: uživanje v življenju in čutnosti; vrednote: uživaštvo, uživati;
4. storilnost (angl.: "achievement" oziroma "dosežki" v: Musek 2000); cilji: doseganje osebnega uspeha z dokazovanjem družbeno podprte kompetentnosti, iz česar izhaja odobravanje s strani družbe; vrednote: uspešen, inteligen, ambiciozen ipd.;

5. moč; cilji: pridobitev družbenega položaja in ugleda ter kontrola (ljudi in virov); vrednota moči obstaja v večini kultur, saj povsod prihaja do odnosov nadrejenosti/podrejenosti, zato da ljudje to sprejmejo, pa mora obstajati moč kot vrednota; vrednote: družbena moč, avtoriteta ipd.;
6. varnost; cilji: doseganje občutka osebne (npr. zdravje) in družbene (npr. državna varnost) varnosti; vrednote: nacionalna varnost, družinska varnost, družbeni red ipd.;
7. konformnost (*predhodno: restriktivna konformnost*); cilji: vzdržanje od dejanj, misli ipd., ki niso v skladu s splošno veljavnimi pričakovanji in normami; vrednote: ubogljiv, samodisciplina, spoštljivost do staršev in starejših ipd.;
8. tradicija; cilji: sledenje tradicionalnim pravilom, ki jih družba predpisuje svojim članom, s čimer jih tudi povezuje (tradicija je skupek simbolov in dejanj, ki predstavljajo skupno izkušnjo določene skupine ljudi); vrednote: spoštovanje tradicije, vernost ipd.
9. dobrohotnost (ožje opredeljen tip vrednot, ki je bil prej imenovan *prosocialne vrednote*); cilji: dobrobit oseb, s katerimi je posameznik pogosto v stiku (zrela ljubezen, odgovornost, iskrenost itd.); vrednote: pošten, odgovoren, pravo prijateljstvo, zrela ljubezen ipd.;
10. univerzalizem (*prej: zrelost*); cilji: motivacijski cilji tega tipa vrednot se pokažejo, ko pride posameznik v stik z osebami, ki niso del njegovega najožjega kroga (kar je sicer značilno za "dobrohotnost"), in se pri tem zaveda, da je pomembno, da vsi delujemo za dobrobit vseh in celotnega planeta; čeprav je lahko ta tip vrednot tuj majhnim in odročnim ter vase zaprtim kulturam, pa v večini ostalih obstaja; vrednote: zaščita okolja, enakost, mir na svetu ipd.;
11. duhovnost; (primeri vrednot: harmonija, duhovnost ipd.).

Na tem mestu naj še omenim, da je uvrščanje duhovnosti med vrednote umestno le, če menimo (kot to trdijo Coles (1990), Niebuhr (1935), King (1954); povzeto po Furlan, 2001), da spada potreba po odgovoru na vprašanje o smislu človekovega življenja med osnovne človekove potrebe. Kljub temu pa je z druge strani vprašljivo, ali lahko duhovnost res uvrščamo med univerzalne vrednote, in sicer iz 3 razlogov:

- a) razmišljanje o duhovnosti zaradi iskanja življenjskega smisla zahteva sposobnost zelo zapletenega in globokega razmišljanja, kar pa ni značilno za širše množice, ki se zadovoljujejo z vrednotami tradicije, varnosti in konformnosti,
- b) različnim skupinam pojem duhovnost pomeni različno, kajti sestavljen je iz različnih posamičnih vrednot,
- c) pojem duhovnosti ni enoznačen (kot so ostale kategorije tukaj upoštevanih vrednot) za vse kulture.

Ali torej omenjeni tipi vrednot obstajajo v vseh kulturah, kar naj bi pomenilo, da so univerzalni?

Moč, storilnost, tradicija so tipi vrednot, ki so se v raziskavah Schwartza in sodelavcev do leta 1992 (Schwartz, Bilsky, 1992) pojavili v vseh preučevanih državah.

Hedonizem, samousmerjenost, univerzalizem in *varnost* so se pojavili v 95% držav, v katerih so Schwartz in sodelavci izvajali svoje raziskave do leta 1992 (Schwartz in Bilsky, 1992).

Stimulacija, dobrohotnost, konformnost so tipi vrednot, ki so jih Schwartz in njegovi sodelavci odkrili v 90% preučevanih držav.

Za razliko od omenjenih se *duhovnost* ni izkazala kot vrednota, ki bi jo lahko umestili med univerzalne tipe. Schwartz predpostavlja, da zato, ker ljudje iščejo življenjski smisel (motivacijski cilj vrednot duhovnosti) ter zadovoljujejo potrebo po njegovem odkritju tudi skozi druge tipe vrednot. Schwartz (Schwartz, 1992) meni, da obstaja več tipov vrednot duhovnosti, ki sestojijo iz različnih skupin vrednot; ti tipi vrednot pa so sorodni v kulturah, ki so si podobne po veri, tradiciji, zgodovini ali drugih vidikih, ki lahko vplivajo na pojmovanje in iskanje življenjskega smisla.

Za zaključek je glede strukture vrednot potrebno poudariti, da je potrebno veliko previdnosti pri posploševanju in primerjavi raziskovalnih izsledkov, na kar opozarja že sam Schwartz: "/.../ ne verjamemo, da je katerakoli struktura vrednot lahko resnično univerzalna, kar pomeni, da ne smemo nediskriminirano generalizirati na nove vzorce" (Schwartz, 1992, 47).

Če na tem mestu začasno privzamemo definicijo kulture kot skupka norm in pravil, ki so v veljavi znotraj nekega družbenega sistema oziroma neke družbe nasploh, lahko rečemo, da igrajo vrednote zelo pomembno vlogo pri uravnavanju medosebnih odnosov in torej tudi pri uravnavanju odnosov med različnimi skupinami, pri tem pa seveda izhajamo iz prepričanja, da gre pri vrednotah pravzaprav za pojmovanje dobrega in zla, ki ga v danem okolju podpira in odobrava celoten družbeni sistem. V tem smislu vidimo, da se vrednote in kultura dokaj tesno povezujejo in da lahko pričakujemo obstoj nekaterih razlik med vrednotami pripadnikov različnih kultur in sicer to kljub temu, da naj bi po izsledkih Schwartza in sodelavcev obstajala dokaj univerzalna struktura vrednot v smislu obstoječih vrednotnih tipov in odnosov kompatibilnosti/nekompatabilnosti med njimi.

Kot meni Zupančičeva (Zupančič, Justin, 1991, 208), ki obravnava vrednote mladostnikov: "V deželah, ki so v kulturnem smislu podobne, imajo mladostniki podobne vrednote. Po svojih vrednotah pa se močneje razlikujejo mladostniki tistih dežel, ki se med seboj kulturno bolj razlikujejo. To seveda jasno pokaže, da na izbor vrednot, ki jih ponotraj mladostnik, močno vpliva kulturno okolje". Medkulturne razlike v vrednotni hierarhiji so včasih zelo velike, to pa še posebej velja, če med seboj primerjamo tradicionalne kulture ali pa tradicionalno kulturo z moderno (Zupančič, Justin, 1991). Tako je lahko

nekaj, kar je v moderni kulturi vrednota in zavzema zelo visok položaj v vrednotni hierarhiji (npr. socialni ugled) katere izmed tradicionalnih kultur (npr. pri nekaterih indijanskih plemenih, ki so izrazito kolektivistična), popolnoma neznan pojem ali celo neke vrste "grešna misel".

V zvezi s tem Schwartz meni (Schwartz, 1992), da se strukture vrednot spreminjajo in razvijajo vzporedno s spreminjanjem družbenih okoliščin, da pa se lahko spremenijo tudi veliko hitreje, če pride do večjih tehnoloških, ekonomskih, političnih in varnostnih preobratov (tako npr. univerzalizem in vrednoti nacionalna varnost ter družbeni red niso v konfliktnem odnosu v državah, v katerih poteka revolucija proti totalitarnemu ali kolonialnemu sistemu). Vendar gre v takih primerih pogosto tudi le za začasno spremembo strukture vrednot, na kakršno je na primer v času osamosvajanja Republike Slovenije naletel Musek (2000) in sicer v smislu nenadnega porasta patriotskih vrednot.

1.2 Razvoj vrednot in vrednote pri mladostnikih

Poglejmo si sedaj, kako se vrednotni sistem razvija pri posamezniku in kateri so tisti dejavniki, ki prispevajo k razvoju vrednot. Osnovni predpogoj za oblikovanje vrednotnega sistema pri posamezniku je stopnja kognitivne razvitosti, ki omogoča preseganje konkretne ravni miselnih operacij, to pa je stopnja formalno-logičnih operacij. To stopnjo naj bi otroci okvirno dosegali med 10. in 11. letom starosti oziroma na začetku pubertete, kar naj bi pomenilo, da bo mladostnik šele od tega razvojnega obdobja dalje pričel z oblikovanjem lastnega vrednotnega sistema. Kot opozarja P. Lešnik-Musek (Lešnik-Musek, 1996), so posameznikove zmožnosti formalno-logičnega mišljenja pomemben pogoj za razvoj vrednot prav zato, ker je za njihov nastanek potrebna sposobnost abstrahiranja in generaliziranja, ki se razvije šele v tem obdobju. Človekov vrednotni sistem vsebuje namreč predvsem vrednote, ki se nanašajo na abstraktne objekte, t. j. na pojave, s katerimi posameznik nima direktnih, konkretnih izkušenj, ki pa so potrebne za razumevanje pojavov na predhodni, t. j. konkretno-logični stopnji razvoja. To obenem pomeni, da otrok, čigar mišljenje se nahaja na nižji razvojni stopnji, ni sposoben vrednostno presoati abstraktnih objektov in torej ne zadovoljuje osnovnih pogojev za razvoj lastnega vrednotnega sistema.

Poleg družine, v kateri se otrok že v fazi primarne socializacije (od rojstva pa do vstopa v šolski sistem) prvič srečuje z vrednotami in vrednotnimi sistemi družbe, v kateri živi, spadajo prav gotovo tudi šola in druge izobraževalne ustanove, prostočasne dejavnosti ter mediji med okolja, ki vplivajo na otrokovo in kasneje mladostnikovo kulturno usmerjenost ter s tem tudi na njegove vrednote. Poleg obstoječih implicitnih shem, ki jih otrok pridobi prek stika s svojo kulturo in kulturnim okoljem, odkoder jih, ne da bi se tega zavedal, po-

notranji, vplivajo na oblikovanje posameznikove vrednostne hierarhije tudi njegove osebne izkušnje. Če se na tem mestu omejimo na vrtec oziroma šolo kot okolji, ki vplivata na mladostnikovo oblikovanje vrednotnega sistema, vidimo, da gre za socialno in kulturno okolje, v katerem vzgojitelji – učitelji skozi vzgojne in izobraževalne prijeme mladim posredujejo znanje in izkušnje, posredno in neposredno pa tudi vrednote. Le-te lahko mladi sprejmejo v celoti ali pa le deloma, vsekakor pa so lahko vrednote, s katerimi prihajajo v stik v okviru organiziranega izobraževanja, drugačne od tistih, ki so lastne njihovemu družinskemu okolju. V vrtcih in šolah se namreč mladi srečujejo tudi z osebami (tako vrstniki kot odraslimi), ki izhajajo iz bolj ali manj drugačnih socialnih in kulturnih ozadij, kar pomeni, da so lahko nekatere vrednote, ki jih usvojijo izven družinskega kroga, celo v kontrastu z "domačimi", kar lahko predvsem pri mlajših povzroča določene dileme glede "resnične" vrednosti posameznih vrednot. V obdobju, ko so mladostniki že sposobni oblikovanja lastnega vrednotnega sistema oziroma v obdobju, ko začnejo vrednote, ki so jih dotlej le prevzemali od odraslih, postavljati pod vprašaj ter se spraševati o njihovem smislu, pomenu ipd., pa začnejo k predhodno prevzetim vrednotam dodajati še vrednote, ki jih sami oblikujejo na osnovi lastnih izkušenj, potreb in želja, ki so značilne za njihovo starost in po vzoru resničnega vrednotnega sistema vrstnikov ter tistega, kar jim pod to krinko ponujajo mediji.

Posameznikove vrednote postanejo relativno stabilne šele po trinajstem letu starosti (Zupančič, Justin, 1991), kljub relativni stabilnosti pa se vrednote in vrednotna hierarhija – tako pri mladostnikih kot pri odraslih – spreminjajo skozi vse življenje. Razlike so opazne tako med starejšimi in mlajšimi mladostniki kot med mladostniki in odraslimi, odraslimi srednjih let in starostniki ipd. Musek ugotavlja (Musek, 2000), da so pomembne razlike med starostnimi skupinami predvsem tiste, ki se povezujejo z vrednotami, ki so odraz dejanskih razlik v življenjskih okoliščinah, bolj ali manj značilnih za določena življenjska obdobja. Življenjska področja, s katerimi se veliko ukvarjamo in vanje vlagamo veliko energije, postanejo vrednejša in jih začnemo vrednotiti višje že zato, da sami pred sabo upravičimo trud, ki ga vlagamo vanje. S tega vidika je na primer povsem pričakovano, da mlajše odrasle osebe, ki se borijo zato, da si postavijo temelje za uspešno kariero, najvišje cenijo vrednote, ki so povezane z uveljavljanjem, ugledom ipd., mladostniki, ki se v šoli borijo za dober šolski uspeh, v zasebnem življenju pa za lastno mesto pod soncem, pa najvišje cenijo storilnost in samousmerjenost (Furlan, 2001). Prav slednja, ki jo označuje težnja k ovrednotenju lastne individualnosti, lastnih ciljev, radovednosti, ustvarjalnosti ipd., pa je tudi sicer že nekje od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja dokaj značilna za mladino – tako drugje v razvitem svetu kot tudi v Sloveniji (Ule, 1996). Kot dokazujejo raziskave (Ule,

1996; Ule, 2000), so se v devetdesetih letih mladim v Sloveniji zdale najpomembnejše vrednote oziroma vrednotne orientacije, povezane z varnim in mirnim osebnim življenjem (družinska varnost, mir v svetu, svoboda mišljenja ipd.), takoj za njimi pa vrednote, povezane z varnostjo na univerzalnem nivoju (varnost naroda, varovanje narave, red in stabilnost v družbi ipd.).

2 METODA

2.1 Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 446 gimnazijcev iz zadnjih letnikov gimnazij iz petih različnih političnogeografskih območij: Prekmurja (Slovenija), slovenske Obale (Slovenija), Trsta (Italija), Gorice (Italija) in Celovca (Avstrija). Večina (60%) izprašanih gimnazijcev je bila v času izvedbe raziskave stara 18 let (268 dijakov), 17-letnikov je bilo 103 (23,1%), 19-letnikov 47 (kar predstavlja 10,5%), 16- in 20-letnikov pa le 28 (6,3%). Povprečna starost sodelujočih je bila torej: 17,8 let.

2.2 Hipoteze

V okviru pričujoče raziskave sem želela ugotoviti, kakšne so vrednotne prioritete gimnazijcev, ki živijo na območju, o katerem se pogosto govori kot o "slovenskem kulturnem prostoru". Gre za prostor, v katerem Slovenci živijo kot avtohtoni prebivalci – pa najsi gre za območja znotraj kot tudi izven meja današnje Republike Slovenije. Zanimalo me je predvsem, ali imajo vrednotni sistemi gimnazijcev s teh območij iste prioritete in ali lahko torej z vidika vrednot mladostnikov to območje resnično pojmujejo kot kulturno enovito – vsaj kar se tiče mladostniške subkulture, ali pa se vrednote mladostniških skupin med seboj tako razlikujejo, da na preučevanih območjih ne moremo govoriti o skupni vrednotni orientaciji mladostnikov.

Z namenom, da bi odgovorila na zgoraj zastavljena vprašanja sem oblikovala naslednji hipotezi:

1. Hierarhije vrednot skupin gimnazijcev iz različnih okolij se med seboj ne razlikujejo.
2. Korelacije med rangi vrednotnih kategorij iz različnih okolij so statistično pomembne.

2.3 Instrumenti in spremenljivke

Za namene raziskave je bila uporabljena Schwartzeva lestvica vrednot v treh jezikih: slovenščini, italijanščini in nemščini. Uporabljena lestvica je v vseh jezikih razen v nemškem vsebovala 57 vrednot, medtem ko je nemška različica vsebovala eno dodatno vrednoto (le-ta bi se prevedena v slovenščino glasila: "razvajati se" z razlago v oklepaju: "zase storiti kaj dobrega"). Število v lestvici navedenih vrednot torej ni v vsakem okolju enako, ker Schwartzeve predpostavke dopuščajo možnost prilagajanja lestvice specifičnim kulturam ter dodajanja specifičnih vrednot v kulturah, za katere so dane vrednote značilne.

Navodila za ocenjevanje vrednot sodelujoče opozarjajo, naj se pri odločanju o položaju, ki ga posamezne vrednote zavzemajo v njihovem življenju, vprašajo: "Katero vrednoto so zame pomembne kot vodilo v življenju in katere vrednote so zame manj pomembne?" Sodelujoči podajajo odgovore na devetstopenjski lestvici (od -1 do 7). Pomeni posameznih stopenj so naslednji:

nasprotna mojim vrednotam	nepo- membna		pomembna			zelo pomembna		izredno pomembna, vodilna vrednota
-1	0	1	2	3	4	5	6	7

Za računanje končnega rezultata preizkusa je treba najprej ugotoviti, kakšna je struktura vrednot pri danem vzorcu, nakar se seštevajo posamezne ocene pomembnosti vrednot, ki se združujejo okoli določenih motivacijskih ciljev (oziroma vrednotnih kategorij/tipov), nakar je na podlagi rezultata možno ugotoviti, kakšna je vrednotna hierarhija določenega vzorca.

2.4 Postopek zbiranja in obdelave podatkov

Dijaki, ki so pristali na sodelovanje pri raziskavi, so pri njej sodelovali skupinsko, in sicer med šolsko uro, ki mi jo je odobrilo ravnateljstvo vsake gimnazije posebej. Testatorka sem v vseh primerih najprej glasno prebrala navodila za izpolnjevanje lestvice, v času samega izpolnjevanja pa sem bila dijakom na razpolago za morebitna dodatna vprašanja. Vsak dijak je lestvico izpolnjeval sam. Sodelovanje v raziskavi je bilo anonimno.

V prvi fazi so bili podatki obdelani s pomočjo Guttman-Lingoesove metode multivariantne analize, imenovane "analiza najmanjšega prostora" ali, Smallest Space Analysis (odslej SSA), ki je omogočila umestitev posameznih vrednot v vrednotne kategorije za vsako okolje posebej. Sledil je izračun srednjih vrednosti vrednotnih kategorij za vsako posamezno okolje, kasneje pa še rangiranje vrednotnih kategorij glede na okolja in izračun korelacij med vrednotnimi orientacijami gimnazijcev iz posameznih okolij.

3 REZULTATI IN DISKUSIJA

3.1 Združevanje vrednot v vrednotne tipe za nadaljnjo obdelavo podatkov

Na podlagi SSA analiz sem posamezne vrednote združevala v vrednotne tipe po principih, ki jih opisuje Schwartz. Ob upoštevanju rezultatov 36 medkulturnih raziskav, na katerih so Schwartz in sodelavci uporabili Schwartzovo lestvico vrednot (Schwartz, 1992), sem torej posamezne vrednote vključila v določene vrednotne

kategorije le, če so se v omenjenih raziskavah znotraj letih pojavile vsaj 25-krat (Schwartz, 1992, 29 in 30).

Kot je bilo že omenjeno, se v posameznih vzorcih vrednote razporejajo različno, tako da sem iste vrednote v primeru nekaterih vzorcev upoštevala in jih umestila v

določen vrednotni tip, v primeru drugih vzorcev pa sem jih iz nadaljnje obdelave izpustila, ker se njihova umešitev ne sklada s Schwartzevimi kriteriji.

Empirična razporeditev vrednot po vrednotnih tipih je torej za posamezna okolja naslednja:

Tabela 1: Prikaz umestitve vrednot po vrednotnih tipih (kategorijah) za podatke, zbrane na Slovenski Obali.

Table 1: Presentation of value scale by value type (category) for data gathered in Slovene Littoral.

KATEGORIJE VIŠJEGA REDA	VREDNOTNI TIP (motivacijsko področje)	POSAMEZNE VREDNOTE
samopoudarjanje	moč	bogastvo, avtoriteta, moč
	storilnost	spodoben, uspešnost
odprtost za spremembe	hedonizem	zadovoljstvo, uživati, uživaštvo
	stimulacija	razburljivost, pestrost, drzen
	samousmerjenost	ustvarjalnost, svoboda, neodvisen, radovednost
samopreseganje	univerzalizem	narava, ekologija, enakost, socialna pravičnost, svobodomiseln
	dobrohotnost in tradicija	pošten, pomagati, lojalen, odpuščanje; skromen, zmeren, sprijaznjen, vernost
konservacija	konformnost	spoštljiv, vljudnost, ubogljivost, samodisciplina
	varnost	nacionalna varnost, socialni red, urejenost, družinska varnost

Tabela 2: Prikaz umestitve vrednot po vrednotnih tipih za podatke, zbrane v Trstu in v Gorici.

Table 2: Presentation of value scale by value type for data gathered in the Trieste and Gorizia regions, Italy.

KATEGORIJE VIŠJEGA REDA	VREDNOTNI TIP (motivacijsko področje)	POSAMEZNE VREDNOTE
samopoudarjanje	moč	bogastvo, avtoriteta, mnenje, moč
	storilnost	prizadeven, uspešnost, sposobnost, vpliven
odprtost za spremembe	samousmerjenost	lastni cilji, neodvisen, radovednost, ustvarjalnost
samopreseganje	duhovnost	harmonija, smiselnost, duhovnost
	univerzalizem in dobrohotnost	narava, modrost, lepota, enakost, mir, soc.pravičnost, ekologija, svobodomiseln; odpuščanje, pošten, lojalen, odgovornost, pomoč drugim
konservacija	konformnost	samodisciplina, ubogljivost, spoštljiv
	tradicija	vernost, zmeren, sprijaznjen
	varnost	urejenost, družinska varnost, nacionalna varnost

Tabela 3: Prikaz umestitve vrednot po vrednotnih tipih za podatke, zbrane v Prekmurju.

Table 3: Presentation of value scale by value type for data gathered in the Prekmurje region, Slovenia.

KATEGORIJE VIŠJEGA REDA	VREDNOTNI TIP (motivacijsko področje)	POSAMEZNE VREDNOTE
odprtost za spremembe	samousmerjenost	lastni cilji, radovednost, neodvisen
	stimulacija	drzen, pestro življ., razburljivo ž.
samopoudarjanje	moč	moč, bogastvo, avtoriteta
	storilnost	prizadeven, uspešnost, sposoben
konservacija	tradicija	sprijaznjen, ubogljivost, zmeren
	konformnost in dobrohotnost	vljudnost, spoštljiv, samodisciplina; puščanje, lojalen, pošten, pomagati
samopreseganje	duhovnost	smiselnost, duhovnost
	univerzalizem	svobodomiseln, ekologija, socialna pravica, enakost, mir, modrost, narava, lepota
konservacija	varnost	druž. varnost, nac. varnost, soc. red, vzajemnost

Tabela 4: Prikaz umestitve vrednot po vrednotnih tipih za podatke, zbrane v Celovcu.**Table 4: Presentation of value scale by value type for data gathered in Klagenfurt, Austria.**

KATEGORIJE VIŠJEGA REDA	VREDNOTNI TIP (motivacijsko področje)	POSAMEZNE VREDNOTE
samopoudarjanje	moč	avtoriteta, moč, bogastvo
	storilnost	uspešnost, sposoben, vpliven, prizadeven
	hedonizem	zadovoljstvo, uživati, uživaštvo
odprtost za spremembe	stimulacija	razburljivost, pestrost, drzen
	samousmerjenost	svoboda, neodvisen, lastni cilji, ustvarjalnost
samopreseganje	univerzalizem in dobrohotnost	narava, ekologija, lepota, enakost, svobodomiselen, mir, soc. pravičnost; odpuščanje, pomoč drugim, pošten, odgovornost, lojalen
	tradicija	sprijaznjen, vernost, tradicija, zmeren, skromen
konservacija	varnost	socialni red, nacionalna varnost, urejenost

Tabela 5: Srednje vrednosti vrednotnih kategorij preizkušancev po posameznih okoljih.**Table 5: Average values of value categories of the students tested in individual regions.**

	V	M	S	SA	T	K	DU	U	U + D	ST	H	K + D	D + T
Obala	4,40	2,10	5,13	4,91		4,01		4,40		3,88	4,35		3,71
Trst	4,22	2,26	4,00	4,67	2,75	3,78	4,61		4,51				
Gorica	3,87	1,87	3,63	4,61	2,04	3,64	4,58		4,66				
Celovec	3,67	1,99	4,16	5,29	2,73				4,84	3,95	4,97		
Prekmurje	4,04	2,44	4,94	4,62	3,50		4,28	4,37		4,20		4,57	

LEGENDA: H : hedonizem; S : storilnost; M : moč; V : varnost; K : konformnost; T : tradicija; D : dobrohotnost; U : univerzalizem; ST : stimulacija; SA : samousmerjenost; DU : duhovnost; U + D : univerzalizem in dobrohotnost; K + D : konformnost in dobrohotnost; D + T : dobrohotnost in tradicija.

Tabela 5 prikazuje srednje vrednosti, ki so jih gimnazijci dosegli v posameznih vrednotnih kategorijah v vsakem okolju posebej (slovenska Obala, Trst, Gorica, Celovec, Prekmurje). V skladu s pričakovanji, ki izhajajo iz teorije, se določene vrednotne kategorije v nekaterih okoljih sploh ne pojavljajo (npr. tradicija, duhovnost, hedonizem itd.), medtem ko se v drugih okoljih ne pojavljajo samostojno, pač pa v kombinaciji z drugo vrednotno kategorijo, s katero se tako tesno prepletajo, da tvorijo sestavljeno kategorijo vrednot (npr. D + T, K + D itd.).

Iz tabele 5 je mogoče videti tudi, da je kategorija samousmerjenosti med vsemi kategorijami v vseh obravnavanih okoljih dosegla najvišjo povprečno vrednost (pripisali so ji jo izprašanci iz Celovca) in da drugo najvišje povprečje dosega kategorija storilnosti, ki je obenem najbolj cenjena vrednotna kategorija na slovenski Obali. Visoka (najvišja v Celovcu) povprečna vrednost pri samousmerjenosti potrjuje spoznanja o pomenu, ki ga imajo za "današnjo" mladino možnost samostojnih izbir, ustvarjalnost, svoboda izražanja ipd., ki se kaže pri vseh vzorcih, medtem ko je visoko povprečje pri kategoriji storilnosti dokaj specifično (zelo visoko so ga

ocenili tudi izprašanci iz Prekmurja) za gimnazijce s slovenske Obale, ki jim očitno sposobnost, uspešnost in druge vrednote, ki bi jih lahko uvrstili mednje, veliko pomenijo. Glede na to, da so bili v raziskavo vključeni predvsem maturantje, je razumljivo, da zavzemajo vrednote storilnosti pomembno mesto predvsem v vrednotni orientaciji maturantov iz Slovenije, kjer je vpis v željene univerzitetne programe v veliki meri odvisen od posameznikovega uspeha v srednji šoli in na maturi.

Najmanj cenjeni tip vrednot so vrednote moči, ki jim najnižjo povprečno numerično vrednost pripisujejo izprašanci iz Gorice.

3.2. Hierarhije vrednot po posameznih okoljih

Na podlagi podatkov iz tabele 6, je mogoče videti, da prihaja med posameznimi vzorci do precejšnjih razhajanj ne le glede na tipe vrednot, ki se pojavljajo v posameznih okoljih (kar je razvidno že iz tabele 5), pač pa tudi glede stopnje pomembnosti, ki jo posameznim vrednotnim kategorijam pripisujejo gimnazijci iz različnih okolij.

Tabela 6: Pozicije, ki jih znotraj posameznih okolij na lestvici rangov zavzemajo vrednotne kategorije.
Table 6: Rank positions on the value scale held by value categories within individual regions.

OKOLJA	SLOVENSKA OBALA	TRST	GORICA	CELOVEC	PREKMURJE
Vrednotne kategorije					
V	3,5	4	4	6	7
M	9	8	8	8	9
S	1	5	6	4	1
SA	2	1	2	1	2
T		7	7	7	8
K	6	6	5		
DU		2	3		5
U	3,5				4
U + D		3	1	3	
ST	7			5	6
H	5			2	
K + D					3
D + T	8				

(Za legendo glej tabelo 5)

Največje soglasje glede pomembnosti/nepomembnosti kategorij je mogoče zaslediti pri vrednotnem tipu samousmerjenosti, ki pri vseh vzorcih zavzema prvo ali kvečjemu drugo mesto v hierarhiji vrednot, pri vrednotah moči, ki jih gimnazijci iz vseh okolij uvrščajo med najmanj pomembne vrednote, in pri vrednotah tradicije, ki jih v vseh okoljih najdemo na predzadnjem mestu vrednotne hierarhije. Glede ostalih vrednotnih kategorij je skladanje med izprašanci iz različnih okolij manjše. Podobnosti je mogoče zaslediti predvsem pri vzorcih, ki izhajajo iz iste države, kar potrjuje izsledke drugih avtorjev, ki ugotavljajo, da so razlike med vrednotnimi sistemi tem večje, čim večje so razlike med družbenimi strukturami, v katerih bivajo izprašane osebe. Tako je mogoče videti na primer:

- da so vrednote storilnosti na prvem mestu po pomenu bodisi pri vzorcu s slovenske Obale kot pri vzorcu iz Prekmurja, medtem ko se pri ostalih vzorcih nahajajo precej nižje v hierarhiji;
- da kljub nekoliko spremenjenemu vrstnemu redu prva tri mesta pri obeh vzorcih iz Italije zavzemajo vrednote samousmerjenosti, duhovnosti ter sestavljena kategorija vrednot univerzalizma in dobrohotnosti (U + D);
- da so pri obeh vzorcih iz Italije vrednote varnosti na četrtem mestu ipd.

Na podlagi povedanega je torej možno sklepati, da prva hipoteza, ki sem jo oblikovala v pričujoči študiji in po kateri se hierarhije vrednot skupin gimnazijcev iz različnih okolij med seboj ne razlikujejo, drži le glede vrednotnih kategorij, ki se nahajajo na obeh ekstremih vrednotne hierarhije, t. j. glede najbolj in najmanj pomembnih vrednotnih tipov, ne drži pa za vrednotne

kategorije, ki so za izprašance srednjega pomena.

Pa pogledimo, kako je dobljene empirične podatke možno razložiti na podlagi dognanj nekaterih drugih avtorjev. Coleman in Husen (Ule, 1996) sta v osemdesetih letih prejšnjega stoletja ugotovila, da sta se sredi osemdesetih let med mladino v razvitih državah pojavili dve glavni vrednostni usmeritvi: ekspresivna (najpomembnejše so vrednote, ki omogočajo samoizpolnitev, samoizražanje, možnosti svobodne izbire, kakršne so na primer: varnost, široka izobrazba ipd.) in informacijska (prevladujejo vrednote, ki so na različne načine povezane z značilnostmi informacijske tehnologije; sem spadajo uspeh, tekmovalnost, pripravljenost na tveganje, delo kot vrednota itd.). Če si naše, na osnovi Schwartzevega pristopa zbrane rezultate, razlagamo ob upoštevanju njunih ugotovitev, vidimo, da sicer v vseh preučevanih okoljih prevladuje nekakšen "vrednotni mikš", kot sta ga imenovala že Coleman in Husen (Ule, 1996), kljub temu pa je možno v zabeleženih hierarhijah zaslediti nekakšno težnjo k lateralizaciji tudi pri vzorcih, zajetih v raziskavo. Pri obeh vzorcih iz Slovenije (s slovenske Obale in iz Prekmurja) najdemo na prvih dveh mestih vrednotne hierarhije kategorije iz Schwartzeve domene vrednot samopoudarjanja in odprtosti, na tretjem mestu pa nekakšen "mikš" vrednot konservacije in samopreseganja, medtem ko pri ostalih treh vzorcih (Trst, Gorica in Celovec) na teh mestih prevladujejo vrednote, ki kažejo na težnjo h konservaciji in k odprtosti za spremembe. Medtem ko lahko pri prvih dveh vzorcih predvsem "po zaslugi" vrednot storilnosti zaslutimo močnejšo težnjo k informacijski usmeritvi, ki vključuje večjo tekmovalno naravnost, pripisovanje večjega pomena delu in uspehu ter manjšega pomena

prostemu času, zanimanje za bolj specializirano in poglobljeno izobraževanje in podobno, pa lahko pri zadnjih treh (vzorci iz Gorice, Trsta in Celovca, torej vzorci, ki izhajajo iz okolij izven slovenskih državnih meja) opazimo, da prevladuje težnja k ekspresivni vrednotni usmeritvi, h kateri po Colemanu in Husenu (Ule, 1996) spadajo: odpor do tekmovalnosti in formalnih avtoritet, široki izobraževalni interesi, potreba po prostem času, močnejša težnja po varnosti itd. Narava omenjenih razlik med preučevanimi vzorci nakazuje možnost, da gre razloge zanje iskati predvsem v do pred kratkim zelo različni politično-družbeni organiziranosti okolij, iz katerih izhajajo preučevani vzorci (na eni strani nekdanji socialistični družbeni ustroj, na drugi pa že desetletja trajajoči kapitalizem) ter da niti v tem smislu z vidika vrednot ni možno govoriti o enoviti vrednotni orientaciji gimnazijcev.

Če se sedaj ne glede na našo prvo hipotezo osredotočimo le na podatke, ki smo jih (spomladi 2000) zbrali med gimnazijci iz Slovenije, lahko le-te primerjamo še z rezultati raziskav Mladina '98 iz leta 1998 (Ule, 2000). Primerjava (seveda je le-ta lahko le aproksimativna, saj je v naši predstavitvi rezultatov prikazana hierarhija vrednot po vrednotnih kategorijah, v prikazu Uletove (Ule, 2000) pa najdemo odstotek odgovorov, po katerih naj bi bile posamezne vrednote za respondente "zelo pomembne") omenjene raziskave z rezultati naših vzorcev iz Slovenije kaže, da je pri slovenski mladini od konca devetdesetih let pa do začetka novega tisočletja prišlo do spremembe težišč vrednotne orientacije v smeri od medosebnih odnosov in družine k višjemu vrednotenju storilnosti in torej aktivnega udejstvovanja, ki jo je Uletova pogrešala pri respondentih iz leta 1998 (Ule, 2000, 185–187). Taka sprememba je morda rezultat vedno večje tekmovalnosti na tržišču dela in spremljajočega zavedanja mladih, da je brez visoke storilnostne naravnosti in usposobljenosti težko na delovnem trgu najti "svoje mesto pod soncem". Visoka usposobljenost pa je še toliko bolj pomembna, če si oseba želi delovno mesto, ki omogoča izražanje ustvarjalnosti, samostojno izbiranje, dovolj prostega časa ipd. Visoko na lestvici se namreč tudi pri "naših" respondentih uvrščajo vrednote, ki kažejo na težnjo po ustvarjalnem življenju, ki naj bi omogočalo možnost samouresničevanja, uveljavljanja lastnih izbir, neodvisnosti (vrednote iz kategorije samousmerjenosti) itd. Vrednote, ki spadajo h kategoriji univerzalizma ter k vrednotam dobrohotnosti pa najdemo med pomembnejšimi vrednotnimi kategorijami bodisi pri slovenskih izprašancih iz naše raziskave kot tudi pri mladih, ki so sodelovali v raziskavi Mladina '98. Gre za vrednote, ki kažejo na pripisovanje visokega pomena dejavnikom, ki prispevajo k individualni (npr. pravo prijateljstvo) in "svetovni" blaginji (zaščita narave, mir v svetu, modrost ipd.). V tem smislu lahko tudi na podlagi rezultatov, ki smo jih zbrali leta 2000, zaključimo, da se proces individualizacije, ki ga

je Uletova (Ule, 2000) med mladimi v Sloveniji opazila v devetdesetih letih, nadaljuje tudi v začetku 21. stoletja – z že omenjeno razliko na področju storilnosti, ki pa je nismo zasledili pri vzorcih izprašancev, ki živijo izven meja Republike Slovenije (pa čeprav so med njimi tudi pripadniki slovenske narodnostne manjšine). Le-ti pripisujejo namreč storilnosti manjši pomen, kot ji ga pripisujejo njihovi vrstniki iz Slovenije. Ta razlika je lahko posledica razlike v hitrosti prehajanja od manj k bolj tekmovalno naravnani družbi, po kateri se slovenski vzorec razlikuje od ostalih v raziskavo vključenih vzorcev. Lahko bi rekli, da je med slovenskimi mladostniki v zadnjih letih prišlo do "nenadnega" odkritja storilnosti kot sredstva za boljši uspeh, medtem ko so mladi v ostalih dveh, že dlje časa tržno naravnanih državah, to fazo že "prebrodili".

Najbolj izstopajoča podobnost, ki jo je mogoče zaslediti med rezultati iz Mladine '98 in rezultati vseh naših vzorcev je nizek pomen, ki ga mladostniki pripisujejo vrednotam tradicije in vrednotam moči. Videti je, da se mladi ob zaključevanju gimnazijske izobraževalne poti dejansko za ti življenjski področji ne zanimajo. Tudi sicer so vrednote tradicije v nasprotju z mladostniškim iskanjem lastne identitete, področje moči pa spada med tista področja, ki pridobijo na pomenu, ko se z njimi veliko ukvarjamo, vanje vlagamo veliko energije ipd. (Musek, 2000). V obdobju mladostništva potreba po moči še ni v ospredju, zaradi česar se mladostniki z njo ne ukvarjajo in vanjo ne vlagajo lastne energije, zato je tudi ne cenijo visoko. Kot je ugotovil Musek (Musek, 2000), izstopa potreba po moči v zgodnji odraslosti, ko si mladi poskušajo ustvariti kariero.

3.3 Ali so si vrednotne orientacije preučevanih vzorcev sorodne?

Iz tabele 7 vidimo, da obstajajo statistično pomembne korelacije med rangi vrednotnih kategorij nekaterih vzorcev. Statistično pomembno korelacijo najdemo med vrednotnimi rangi s slovenske Obale in Prekmurja, iz Trsta in Gorice ter Trsta in Celovca, iz Gorice in Celovca ter iz Celovca in Prekmurja, medtem ko je prav zanimivo dejstvo, da kljub geografski bližini nismo zasledili nobene korelacije med vrednotnimi rangi izprašancev s slovenske Obale na eni ter izprašancev iz Trsta oziroma Gorice na drugi strani. Vidimo torej, da tudi v tem primeru lahko hipotezo, na katero se nanaša to podpoglavje (2. hipoteza), deloma ovržemo in deloma sprejmemo. Drži namreč, da obstajajo statistično pomembne korelacije med rangi vrednotnih kategorij vzorcev iz iste države (velja bodisi za vzorca iz Slovenije bodisi za vzorca iz Italije) oziroma iz držav z zgodovinsko sorodnejšim tipom gospodarsko-politične strukture (pomembnost korelacij med rangi iz Italije in Celovca), medtem ko ni statistično pomembnih korelacij med rangi iz okolij z različno tradicijo gospodarsko-

Tabela 7: Korelacije med rangi vrednotnih kategorij respondentov iz različnih okolij.
Table 7: Correlations between the ranks of value categories of students from different regions.

	OBALA	TRST	GORICA	CELOVEC	PREKMURJE
OBALA	1,000	,700	,400	,600	,899*
TRST	,700	1,000	,905**	,943**	,657
GORICA	,400	,905**	1,000	,886*	,657
CELOVEC	,600	,943**	,886*	1,000	,943**
PREKMURJE	,899*	,657	,657	,943**	1,000

* korelacija je statistično pomembna na nivoju 0,05 verjetnosti.

** korelacija je statistično pomembna na nivoju 0,01 verjetnosti.

politične ureditve. Glede na to, da so bili v vseh okoljih v raziskavo vključeni tudi izprašanci, ki so pripadniki manjšin (italijanske na slovenski Obali, madžarske v Prekmurju ter slovenske v Italiji in Avstriji), je morda ključ interpretacije sorodnosti med ugotovljenimi vrednotnimi hierarhijami ravno politika odnosov med večinskimi in manjšinskimi narodom v posameznih okoljih. Leta je namreč sorodna na celotnem ozemlju Republike Slovenije (dokaj odprta manjšinska politika z uradno priznana dvosmerno dvojezičnostjo in torej manjšim pritiskom na pripadnike manjšine ter manjšo stigmatizacijo dvojezičnosti kot uradno priznanega pojava), medtem ko se od slovenske razlikuje v obeh "zamejstvih" (v Italiji in Celovcu), ki pa kažejo znake medsebojne podobnosti (enosmerna dvojezičnost, ki velja le za pripadnike slovenske manjšine, bolj izrazita trenja med narodnostno manjšino in večino ipd.).

Iz povedanega je torej možno zaključiti, da tedaj, ko govorimo o hierarhiji vrednot gimnazijcev (paziti moramo namreč, da rezultatov neupravičeno ne posplošujemo na celotno populacijo mladostnikov, saj smo v raziskavo zajeli le vzorec gimnazijcev) državni ustroj in manjšinska politika v primerjanih okoljih delujeta bolj od dejavnika geografske bližine med izprašanimi skupnostmi.

Od vsega, kar je bilo doslej povedano, pa odstopa pomembna korelacija med vrednotnimi rangi izpra-

šancev iz Celovca in iz Prekmurja, ki si jo na osnovi razpoložljivih informacij in v luči dosedanjih interpretacij lahko le težko razložimo. Gre za vzorca, ki živita v različnih državah, sta geografsko gledano oddaljena in si le deloma delita (v Avstriji tisti del, ki pripada slovenski manjšini, v Sloveniji pa celoten vzorec) isti jezik: slovenščino. Za boljše razumevanje omenjene sorodnosti vrednotnih hierarhij bi bilo treba izvesti dodatno in bolj poglobljeno raziskavo s ciljem pojasniti visoko korelacijo med omenjenima vrednotnima hierarhijama.

4 SKLEPI

Na podlagi rezultatov izpeljane empirične raziskave sklepam, da z zornega kota vrednotnih orientacij in ob upoštevanju odgovorov gimnazijcev ni možno govoriti o enoviti vrednotni orientaciji gimnazijcev iz t. i. "slovenskega kulturnega prostora" (ki naj bi poleg mladostnikov, živečih v Sloveniji, zaobjemal tudi mladostnike, ki živijo sicer izven meja Republike Slovenije, a še vedno znotraj slovenskih narodnostnih meja). Očitno je namreč, da imajo razlike med družbenimi strukturami, v katerih omenjeni mladostniki živijo, pri oblikovanju njihovih vrednotnih orientacij še vedno večjo vlogo kot globalizacijski trendi, na podlagi katerih bi lahko sklepali, da "že vsi mladi mislijo in se vedejo enako".

REGIONAL DIFFERENCES IN THE VALUES OF GRAMMAR SCHOOL STUDENTS OR:
WHAT IS THE EXTENT OF GLOBALISATION?

Marina FURLAN

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1

e-mail: marina.furlan@zts-kp.si

SUMMARY

The article deals with the problem of adolescents' values in five geographically more or less distant regions (the Prekmurje region, the Slovene Littoral, the Austrian Carinthia, and the Italian Trieste and Gorizia border regions), the common denominator of which is the fact that in these regions both the Slovenes and members of other nations live as autochthonous settlers. The author has based her hypotheses on the premise that the adolescents under study have similar value orientations, since at first glance it seems that the life style of the adolescents from these regions is quite uniform and in this sense marked by globalisation trends.

The results of the research have shown that the greatest coincidence regarding the importance/unimportance of the categories can be observed in the values related to self-direction (which in all the patterns ranked first or second in the hierarchy of values), the values related to power (considered the least important by grammar school students in all the regions involved in the research), and tradition related values (which can be found in all the regions in the next to last place on the value scale). With regard to other value categories, similarities in the hierarchy of values can be observed mostly in patterns belonging to one and the same country. The influence of the state system on the values of grammar school students from the same country (although from different towns, distant from one another, within the country) is also evident in higher correlations among the ranks of value categories of the grammar school students from the mentioned regions.

Key words: adolescents, values, Schwartz's value scale, intercultural differences

LITERATURA

- Furlan, M. (2001):** Mladostnikova osebnost in njegove socialne vrednote v dvojezičnem okolju. Doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Lešnik Musek, P. (1996):** Vrednote v različnih življenjskih obdobjih. *Anthropos*, 28, 5–6, Ljubljana, 122–135.
- Musek, J. (1993):** Osebnost in vrednote. Ljubljana, Educe.
- Musek, J. (1994):** Vrednote, življenjski cilji in ideali. V: Lamovec, T. (ed.): *Psihodiagnostika osebnosti 2*. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 205–268.
- Musek, J. (2000):** Nova psihološka teorija vrednot. Ljubljana, Educe – Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Nastran Ule, M. (1996):** Vrednote. V: Nastran Ule, M. (ed.): *Mladina v devetdesetih. Analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 235–260.
- Reber, A. S. (1986):** *The Penguin Dictionary of Psychology*, 810. Aylesbury – Bucks, Penguin Books.
- Rokeach, M. (1973):** *The nature of human values*. New York, Free Press.

Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1987): Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 550–562.

Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1990): Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878–891.

Schwartz, S. H. (1992): Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. V: Zanna, M. P. (ed.): *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–66.

Schwartz, S. H., Sagiv, L. (1995): Identifying culture-specifics in the content and structure of values. *Journal of cross-cultural psychology*, 26 (1), 92–116.

Ule, M. (2000): Otroci svobode ali vrednotni obrat mladih v devetdesetih. V: Ule, M. (ed.): *Socialna ranljivost mladih*, 71–82. Maribor, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino – Založba Aristej.

Zupančič, M., Justin, J. (1991): *Adolescenca (mladostništvo)*. Radovljica, Didakta.